

Collembolen, wellicht eet ze ook mijten. In haar nest werd *Chelifer scorpioides* Herm. als gast aangetroffen. Zwerfnende ♂♂ 3 Sept.

Myrmecina graminicola Latr. werd enkele malen op droge kalkhellingen in het Mesobrometum erecti gevonden en ééns onder een steen bij Heerlen. (Q.-C. stach.).

Lasius fuliginosus is aan boomen gebonden, doch eerder aan park dan aan bosch, met voorkeur voor berk. Tegenover Quispel meenen W.-W. dat hij hoofdzakelijk van de jacht leeft en nuttig is.

Dit kan van belang zijn tegenover het kortelings geuit wantrouwen van een geroutineerd boschonderzoeker als Dr. Oudemans.

Lasius niger komt in droge en lichte bosschen meer voor dan in vochtige en donkere. Ik spreek dit niet tegen, maar dit geldt voor zoowat alle mieren! Een verband tusschen vegetatie en aantal nesten is niet vast te stellen (invloed van den mensch). Hij wordt niet zoo gemakkelijk door andere soorten verdrongen als Quispel meent, herhaaldelijk zagen de Schr's *Lasius fuliginosus* van zijn bladluizen verjagen. Aan den anderen kant deelen W.-W. niet mijn meening dat *niger* waar hij voorkomt alle andere soorten behalve *F. fusca* verdringt.

Van *L. mixtus* Nyl. werden nesten gevonden in een berkenstronk in Meyendel en in Vaccinium in droog eikenhakhout bij Eext.

Formica exsecta. Hiervan werd een polycalisch volk met 23 koepels aan den rand van Sphagnetum bij Schurenberg Dr. gevonden. Alle koepels uit dennennaalden en fijn Molinia-stroo in pollen van dit gras. Zij beliepen bladluizen op Pinus en Frangula, maar sleepten ook veel rupsen en motjes aan.

F. pressilabris werd door mej. J. M. van Roon op vochtige heide bij een veenplas in Drenthe gevonden.

Van onze roode en zwartrug boschmieren werden in dit geheele groote onderzoek slechts 24 en 3 zegge drie volken aangetroffen. Dit toont wel de urgentie van bescherming dezer bij ons bijna uitgeroeide en zoo onmisbare soorten aan.

Van de nestsoort wordt een tabel gegeven.

Terecht bestrijden W.-W. de meening van Eidmann 1927 dat in hun werksfeer geen andere mieren geduld worden. In Odoorn namen zij waar dat een lariksbosch waaruit de boschmieren (v. *piniphila*) massaal de bastaardrupsen van de lariksbladwesp wegsleepten, duidelijk minder te lijden had dan andere. Tegenover Eidmann en met Quispel zagen W.-W. nooit een *rufa*-volk dat geen bladluizen bezocht en verwerpen zij op m.i. goede gronden eveneens E's cijfers over de nuttigheid of schadelijkheid.

F. fusca. Nieuw lijkt mij de waarneming dat zij zich in het Vochtige Eiken-Berkenbosch en Vochtig Grovedennenbosch geheel uit den grond terugtrekt, en in het bosch geen koepels bouwt.

F. picea werd door W.-W. in een groot aantal nesten gevonden in het Lheebroeker Zand en in het Fochteloër Veen. deels in levend Sphagnetum, deels in een doode losse turflaag in afgegraven oud mosveen.

Ref. mag niet nalaten dankbaar te vermelden dat de Auteurs hem levende volkjes van *Leptothorax acervorum* en *L. Nylanderi*, *Formica picea* en *Stenammina* bezorgden, die Ref. in staat zullen stellen wellicht hun mededeelingen nog aan te vullen. Van W. Beyerinck ontving ik een fraai levend volkfragment van *F. exsecta*, van Dr. G. Kruseman Jr. een fragment van een *pressilabris*-volk. *Ponera*, *Lasius brunneus*, *Formicoxenus* en *Tapinoma* werden door W.-W. niet gevonden.

Ref. heeft aan deze belangrijke studie verscheidene bladzijden waardeering en kritiek gewijd, ten deele omdat ze symptomatisch is voor de verandering die ook de Entomologie zal moeten door maken. Windekind moet plaats maken voor Pluizer en Cijfer. Het pittoreske van schoone kleuren en wonderlijke vormen gaat over in de zuiverder Architectoniek der Getallen. Mogen blijven Verwondering en Bewondering.

A. STÄRCKE, 7 Maart 1943.

Bibliographische Bijdrage XI.

1. AANVULLING OP BIBLIOGRAPHISCHE BIJDRAGE X.

C. F. Kleemann, *vervolg op de Natuurlijke Historie der Insecten*.

Als supplement op mijn behandeling van Kleemann's Beyträge (E. B. No. 236/237 Dl. X, 1 Jan. 1941 pp. 291—302), kan ik nog vermelden, dat er inderdaad exemplaren bestaan van de Hollandsche vertaling, die niet met pagina 192 eindigen, maar nog den tekst voortzetten tot en met pagina 240.

Slechts eenmaal had ik hiervan een aanwijzing gezien in een catalogus van het antiquariaat Quaritch. Hieraan had ik echter niet genoeg aandacht geschonken. Nu echter was de antiquair K. Steiner zoo vriendelijk mij een dergelijk exemplaar ter kennisname toe te zenden.

De inhoud loopt tot Tabula XXXIII en wel tot het begin van § 6 daarvan. Het schijnt echter, dat de tot dien tekst (pp. 193—240) behorende platen XXVII—XXXIII niet mede zijn uitgegeven, tenminste ook het Quaritch exemplaar had niet meer dan de gewone 26 platen, evenals het exemplaar van Steiner. Indertijd schijnt ook het antiquariaat Nijhoff een dergelijk exemplaar te hebben aangeboden, of wel dit was steeds hetzelfde exemplaar, dat telkens ergens anders opdook. Het Steinersche exemplaar is nu naar Duitschland verkocht.

Het is wellicht niet ondienstig hier er opmerkzaam op te maken, dat P. C. T. Snellen in het Tijdschrift voor Entomologie Dl. XXVIII 1884/5 p. 204—206 de determinatie geeft der exotische Lepidoptera in Röselen Kleemann voorkomende. Hij maakt hier de opmerking dat Linnaeus lang niet van alle insecten van deze schrijvers notitie nam.

2. LINNAEANA.

De invloed van Linnaeus is zoo groot geweest, dat, ondanks reeds zoo veel bibliographen er over werkten, toch telkens weer werken blijken te bestaan, die in de groote bibliographie van Soulsby ontbreken. Zoo ontdekte ik onlangs, dat onder de Linnaeana dient opgenomen te worden, de uitgave van Merians' werken door Bu'choz (1771. Desnos Paris). Deze plantkundige heeft ze vooral uit botanisch oogpunt bekeken en zijn opmerkingen toegevoegd aan die van Commelin, die dit reeds vroeger op verzoek van Merian zelf gedaan had. Bovendien vindt men in het 3- à 4-deelig werk waarvan het eerste deel de Surinaamsche insecten (en planten) bevat en het tweede deel de Europeesche, in het tweede deel twee lijsten van insecten.

De eene lijst bevat alle insecten uit Suriname vervat in de twaalfde editie van Linnaeus' Systema Naturae (1766/8), de tweede lijst is een samenstelling van alle in die editie vermelde Europeesche insecten. Bij beide lijsten heeft Bu'choz overal vermeld de plaatsen waar Linnaeus Merian's werken aanhaalt. Dit wil volstrekt niet zeggen, dat daarmede alle door Merian behandelde insecten zijn opgenomen. Het is er verre vandaan; een feit waarop men verdacht moet zijn als men de lijsten wil gebruiken; men dient tekst en platen zelf niet te verwaarloozen en dan zal men zien dat Linnaeus talrijke van Merian's insecten niet citeerde, evenmin als hij dit deed ten opzichte van de insecten in Röselen Kleemann. (Zie boven sub 1).

3. DE ENTOMOLOGISCHE INHOUD VAN DE BIJDRAGEN TOT DE NATUURKUNDIGE WETENSCHAPPEN, verzameld door H. C. van Hall, W. Vrolijk en G. J. Mulder, 7 dln (1826—32).

Mijn plan was de entomologische artikelen in dit Tijdschrift voorkomende eens te behandelen, toen ik ontdekte, dat dit werk reeds door P. C. T. Snellen verricht was in ons Tijdschrift v. Entomologie Dl. XXVIII 1884/5 pp. 207—212. Het weinige dat in de genoemde Bijdragen voorkomt over de entomologie, vindt men daar bijeen gezet.

4. SEPP: NATUURLIJKE HISTORIE VAN SURINAAMSCH VLENDERS, (1829—1852).

In bovengenoemde Bijdragen wordt in deel IV (1829) p. 383 ook aangekondigd de verschijning van de twee eerste afleveringen van bovengenoemd werk. Snellen maakte de logische gevolgtrekking, dat de dateering van dit werk door Kirby en door Möschler: 1848—1852 onjuist is, daar het werk dus al 19 jaar eerder begon te verschijnen. In de Bijdragen deel V stuk 2/3 p. 118—119 worden de in 1830 verschenen afleveringen 3 en 4 aangekondigd.

De auteur dezer aankondigingen H. C. van Hall noodigt daarbij den uitgever J. C. Sepp en Zoon uit om den auteur van dit werk te willen mededeelen. In de voorrede van Sepp's werk, die van 1848 dateert, wordt ten slotte medegedeeld dat de eigenlijke auteur H. J. Scheller is.

Nu bezit de Nederl. Entom. Vereeniging het oorspronkelijke handschrift van dit werk en hieruit blijkt wel, dat inderdaad de naamgeving in verreweg de meeste gevallen van Scheller afkomstig is. Toch zijn door een andere hand dan die van Scheller in verschillende gevallen de binominale namen ingevuld, zoodat er hier

en daar toch nog eenige twijfel blijft bestaan, onder welke auteur de vlinders uit genoemd werk geciteerd moeten worden. Misschien zijn die enkele notities toe te schrijven aan J. Calkoen die het handschrift gekocht had na den dood van Wichers, terwijl na Calkoen's dood de firma Sepp het werk verkreeg en uitgaf. Later bood de familie Sepp het manuscript aan de Ned. Ent. Ver. aan, in welks bezit het nu nog is. Joan Calkoen wordt door Sepp genoemd een groot liefhebber der Entomologie, overigens is mij omtrent Calkoen's werkzaamheid als entomoloog niets bekend, behoudens dat zijn insecten (voornl. uit Zuid-Amerika) in het Rijksmuseum te Leiden terecht kwamen.

In de lepidopterologische literatuur werd tot nu toe het auteursrecht van Scheller totaal genegeerd en alleen Sepp vermeld, die echter alleen de uitgever was.

Bij de lepidopterologische tekst met de platen bevonden zich nog een vijftiental platen met beschrijvingen van metamorphoses van eenige *Hemiptera* en *Coleoptera*. Deze beschouwingen met de daarbij behorende platen zijn nu niet meer aanwezig. Indertijd heeft Snellen v. Vollenhoven ze gehad en daaruit een drietal beschrijvingen van Surinaamsche Membraciden (Hemipt.-Homopt.) gepubliceerd.

Snellen van Vollenhoven heeft geen oogenblik gearzeld om daarvan het auteursrecht aan H. J. Scheller toe te kennen en m.i. terecht zijn deze Membraciden dan ook, wat de metamorphoses betreft, in de Rhynchotologische literatuur bekend onder Scheller's naam.

Misschien dat de overige twaalf teekeningen van Scheller nog tusschen Snellen van Vollenhoven's papieren te vinden zijn.

Scheller werkte van 1785 tot 1791 in opdracht van den toenmaligen gouverneur J. G. Wichers in Suriname.

De publicatie van Scheller's Membraciden vindt men in het Tijdschrift v. Entomologie Deel XII p. 216—220, Pl. 8—10 1869. De beschreven insecten zijn *Membracis foliata* L., *Membracis lunata* F. en *Membracis n.sp.* Deze laatste soort heet tegenwoordig *Enchenopa ignidorsum* Walker (1858).

Nog maakt Dr. C. O. v. Regteren Altena mij er op attent, dat blijkens het Voorbericht van het tweede deel van de Surinaamsche Vlinders, deel I bestaat uit aflevering 1—12, benevens twee platen van aflevering 13. Deel II bestaat uit de rest van afl. 13 + afl. 14—25. Deel III bevat 52 platen en zal dus wel in 13 afleveringen verschenen zijn. Alles echter zonder nadere dateering der verschillende afleveringen.

Bergen, N.H.

D. MAC GILLAVRY.

Bibliografische Bijdrage XII.

NABETRACHTING OVER BIBLIOGR. BIJDRAGE VII.

Het heeft mij altijd getroffen, toen de Soc. Ent. de France er toe overging, niet meer de Bulletins uit te geven in eene voorloopige en in eene definitieve uitgave, dat den leden zoo op het hart moest gedrukt worden, hun Bulletins goed te bewaren en niet de eerst ontvangen bulletins weg te gooien. Het schijnt dus wel gewoonte geweest te zijn, dat men de voorloopige bulletins als non valeurs beschouwde en alleen de definitieve bewaarde.

In tegenstelling daarmede en geheel overeenkomstig met hetgeen ik hierover schreef in mijn bibliografische bijdrage No. VII (E.B. 207. IX. 1 Jan. 1936 pp. 204—208), zie ik toevallig de meening van E. d. Lefèvre. Deze oud-president van de Société, die de Tables générales voor de delen der Annales samenstelde over de jaren 1881 tot en met 1890, zegt op eene onopvallende plaats, nl. in een noot op p. 235 van deze „Tables”, (verschenen na Lefèvre's dood in 1895): „Du mois d'avril 1873 à la fin de l'année 1894, le *Bulletin des Séances* a eu deux éditions, dont l'une paraissant „environ quinze jours après chaque séance; c'est cette édition provisoire (non mentionnée „ci-dessus*) qui doit être consultée pour toutes les questions „de priorité.**”) Jusqu' à la fin de l'année 1884, la première édition du *Bulletin* „avait une justification, une pagination et un numérotage spéciaux.”

Het is wel zeer jammer dat de nonchalance der leden, de édition primitive tot eene antiquarische zeldzaamheid heeft gemaakt, hetgeen het consulteren er van niet makkelijk maakt. Moge men echter bij citaten uit de Bulletins 1873—1894 aan den raad van Lefèvre indachtig blijven.

BERGEN N.H. „De Haaf”.

D. MAC GILLAVRY.

*) Dit slaat op de data van verschijning der Annales met de definitieve Bulletin-uitgave.

***) Spatieering van mij.